

LBRIS | We know  
books  
LIVIU MAIOR

# ROMÂNII

## ÎN „A TREIA EUROPĂ”

LOIALITATE. REVOLUȚIE. UNITATE

# 1848–1918



**Cu un cuvânt către cititori al autorului**  
**Prefață de Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan**

Fresce de Costin Petrescu

Ediție aniversară îngrijită de  
Vasile George Dâncu și Alina Hucai



Cluj-Napoca, 2025

## CUPRINS

PREFAȚĂ DE IOAN-AUREL POP ȘI IOAN BOLOVAN .....	9
CUVÂNT CĂTRE CITITORI AL AUTORULUI .....	15

## PARTEA I

## HABSBURGI ȘI ROMÂNI DE LA LOIALITATEA DINASTICĂ LA IDENTITATE NAȚIONALĂ

I.1. DESPRE LOIALITATE SAU PATRIOTISM DINASTIC.....	29
Ipostazele loialității .....	36
Alianța cu Austria. Proiectele românești la 1848–1849.....	55
George Barițiu și Mihai Eminescu. Relația cu Habsburgii .....	67
Între Franz Iosif și Franz Ferdinand.....	80
Alexandru Vaida Voevod – Paris, 1919. Sfârșitul loialismului dinastic.....	91
I.2. ROMÂNII ÎN ARMATA IMPERIALĂ .....	97
Participarea la războaiele antinapoleoniene – un caz de loialism dinastic.....	106
1848–1849. Soldați și ofițeri. Criza loialităților. Grănicerii români. Recrutările .....	113
Armata. Dinasticism și naționalism. 1849–1914.....	132
Argumentul militar în demersul politic românesc.....	143
Sfârșitul loialismului. Primul Război Mondial.....	157
Adâncirea crizei loialității. Intrarea României în Război.....	163
Dezertori, prizonieri și voluntari.....	166
I.3. ADMINISTRAȚIA ȘI JUSTIȚIA .....	177
Tentativa românească de la 1848–1849.....	187
Organizarea administrației și justiției în perioada 1849–1918.....	203
I.4. CONFESIUNILE ROMÂNEȘTI ÎNTRE LOIALITATEA CONFESIONALĂ, DINASTICĂ ȘI NAȚIONALĂ .....	221
Confesiune și națiune la românii transilvăneni .....	237
Biserica Greco-Catolică și nevoia modernizării .....	251

I.5. LOIALITATE ȘI IDENTITATE – EDUCAȚIE .....	269
Intelectualitate și proces identitar .....	269
Învățământul românesc între realitate și utopie .....	280
Politica școlară, sursă a procesului identitar .....	289
Educația, sursă a loialismului dinastic .....	307
I.6. NAȚIONALISM, LIBERALISM ȘI LOIALISM .....	325

PARTEA A II-A

1848–1849

ROMÂNI ȘI UNGURI ÎN REVOLUȚIE

II.1. ISTORICI ȘI CLIȘEE .....	339
II.2. MENTALITATEA REVOLUȚIONARĂ .....	361
<i>Sacrul și profanul</i> .....	369
II.3. OPȚIUNI SOCIOPOLITICE ROMÂNEȘTI ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1848 .....	391
II.4. PRIMELE ADUNĂRI. ÎNCEPUTUL FUZIUNII DINTRE SOCIAL ȘI NAȚIONAL .....	413
Adunarea din 30 aprilie .....	422
II.5. ADUNAREA NAȚIONALĂ DE LA BLAJ .....	437
Pregătirea Adunării .....	437
14 mai – <i>Discursul</i> lui Simion Bărnuțiu .....	449
Desfășurarea Adunării .....	465
II.6. UNGURII ȘI „UNIUNEA” .....	483
Reacția la „uniune”. Alegerile pentru Parlamentul Ungar .....	508
Comisia Regnicolară, o șansă ratată .....	519
II.7. COMITETUL NAȚIONAL ÎNTRE LEGALISM ȘI REVOLUȚIE. SOLIDARITATEA PIERDUTĂ. ȚĂRANI ȘI SOLDAȚI .....	527
Primele demersuri politice .....	527
Guberniul și Comitetul Național .....	540
Arestarea lui A.T. Laurian și a lui Nicolae Bălășescu .....	554
II.8. ȚĂRANI ȘI ARISTOCRAȚI. FRICA ȘI TRASEELE EI .....	559
II.9. SOLDAȚI ȘI OFIȚERI. CRIZA LOIALITĂȚILOR. GRĂNICERII ROMÂNI. RECRUTĂRILE .....	587

II.10. AUSTRIECII, UNGURII ȘI ROMÂNII ÎN TOAMNA	
ANULUI 1848. RĂZBOIUL CIVIL .....	623
A treia Adunare de la Blaj.....	623
Austrieci, unguri și sași – opțiuni politice .....	649
Reacția ungarilor .....	653
Poziția sașilor.....	662
Românii în toamna anului 1848.....	666
Marea confruntare .....	675
II.11. ȚARA ROMÂNEASCĂ A TRANSILVANIEI .....	685
II.12. REAFIRMAREA PROGRAMULUI REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN TRANSILVANIA. ADUNAREA DE LA SIBIU (28 DECEMBRIE 1848) .....	705
II.13. DEMERSUL PANROMÂNESC .....	723
Consfătuirea de la Zlatna și urmările ei .....	723
Ardeleni, bănățeni și bucovineni la Viena. Pentru un <i>corp național</i> <i>al românilor</i> din Imperiul Habsburgic .....	730
Apusenii, țară românească .....	745
Avram Iancu și Ioan Dragoș. Tentativa eșuată .....	758
Nicolae Bălcescu și Avram Iancu. Ultima încercare de reconciliere româno-maghiară .....	764
Demersul lui Nicolae Bălcescu .....	767
II.14. CUCERIREA TRANSILVANIEI DE CĂTRE GENERALUL JÓZEF BEM.....	775
Intervenția rusă .....	789
II.15. A FOST SAU NU VICTORIOASĂ REVOLUȚIA DE LA 1848–1849? ....	807

PARTEA A III-A

ASOCIAȚIONISM ȘI NAȚIONALISM  
LA ROMÂNII DIN TRANSILVANIA

III.1. CADRUL ISTORIC.....	819
III.2. IDENTITATE NAȚIONALĂ ȘI „COMPETIȚIE” ISTORICĂ. BARIȚIU ȘI IORGA. POPULARIZAREA ISTORIEI. DE LA „PREACADEMICI” LA INSTITUȚIONALIZARE.....	837
<i>Panteonul și Enciclopedia Română</i> .....	847
Iorga și popularizarea istoriei Transilvaniei. Istorie și politică.....	864
Un preot și un medic despre identitatea istorică a românilor (sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea) ....	874

III.3. <i>AGENDA NAȚIONALĂ, AȘOCIERE ȘI CULTURĂ STRATEGICĂ.</i> MODERNIZARE.....	885
---	-----

III.4. 1848 – 1918. FINALUL UNUI PROIECT POLITICO-NAȚIONAL ....	925
---	-----

**ÎN LOC DE ÎNCHEIERE**

**DESPRE EXISTENȚA ȘI EXTINDEREA „CULTURII”  
 RĂZBOIULUI ȘI VIOLENȚEI ÎN ANII 1939 – 1945,  
 DAR ȘI DUPĂ ACEASTĂ PERIOADĂ,  
 ÎNTR-O PRELUNGIRE CE PARE SĂ NU SE MAI ÎNCHEIE**

MARELE RĂZBOI ȘI DISPARIȚIA DINASTIILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE. O LECȚIE UITATĂ .....	949
SINGURĂTATEA ROMÂNIEI LA SFÂRȘITUL ANULUI 1917 .....	955
ALEXANDRU VAIDA VOEVOD – DE LA FĂURITOR AL MARIILOR UNIRI LA „DUȘMAN AL POPORULUI” .....	959
ORWELL ȘI LUKACS, DESPRE „CULTURA” MARELUI RĂZBOI ȘI PERICOLELE EI .....	963
MARELE RĂZBOI AL CĂRUI SFÂRȘIT NU SE MAI VEDE.....	967
MEDALION BIOGRAFIC .....	971
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	977
LISTA ILUSTRAȚIILOR DE LA ÎNCEPUTUL CAPITOLELOR .....	993

LBRIS

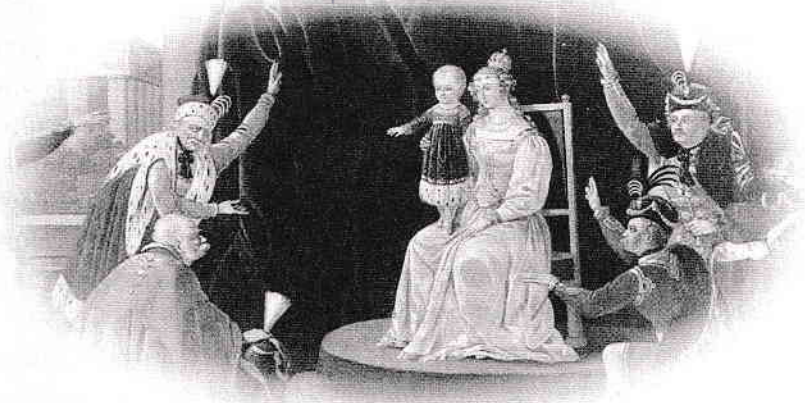
We know  
books

PARTEA I

# HABSBURGI ȘI ROMÂNI

DE LA LOIALITATEA DINASTICĂ  
LA IDENTITATE NAȚIONALĂ





## I.1. DESPRE LOIALITATE SAU PATRIOTISM DINASTIC

**L**a începutul secolului al XVIII-lea, Habsburgii ocupă Principatul autonom al Transilvaniei, constituindu-se într-un centru de putere care a fisurat regimul de stări nobiliare originar în faimosul *Unio Trium Nationum* (1437). Apariția Imperiului, promovarea politicilor sale de acum cunoscute a avut un deosebit impact asupra relațiilor dintre maghiari, sași și secui, pe de o parte, și români, pe de alta. Monopolul confesional reprezentat de religiile recepte a fost spart prin apariția Bisericii Unite cu Roma (Greco-Catolică), iar mai târziu, în timpul Mariei Tereza, va începe organizarea celei Ortodoxe, care-și va revendica cu insistență un nou statut. S-a produs, printr-un proces evolutiv, separarea dintre administrație și justiția de tip nobiliar, de sorginte feudală, și cea promovată de statul imperial. Într-un cuvânt, a apărut un element nou, deschis apelului venit din partea *tolerațiilor*, în cazul nostru, al românilor. În epocă, s-a afirmat că *jugul de lemn*

otoman a fost schimbat cu *jugul de fier* al Habsburgilor. În parte, era adevărat. *Jugul de fier* la care se referea istoricul ungar din epocă, afecta privilegiații Principatului, obișnuiți să guverneze în funcție de propriile lor interese. Pentru români, sensul acestei formulări nu era același.

Aristocrația ungară, în virtutea privilegiilor istorice de care se bucura, s-a confruntat chiar de la bun început cu Viena. „Inamicii lor” – scria istoricul american Peter Sugar – erau birocrăția centrală și reformatorii vienezi din „ministerele”<sup>1</sup> imperiale.

Pentru Curte, Ungaria și Transilvania constituiau o problemă din cauza puterilor deținute de nobilimea locală. De aceea, se impunea o politică abilă, combinată destul de frecvent cu măsuri dure, de forță, pentru anihilarea centrelor de rezistență.

În confruntarea dintre Imperiu și ungurii din Principat, austrieicii au căutat aliați în ideea de a construi o „opozitie” internă. Și aceștia au fost românii. De la bun început, populația românească, cu mici excepții, nu i-a perceput pe Habsburgi ca inamici. Din contră, pentru prima dată ei au fost luați în calculele puterii ca un element de echilibru. Evident, pentru reușita acestei politici era nevoie de stimularea schimbării în societatea românească, de activare a populației majoritare a Transilvaniei. Baza *Proiectului Imperial* consta, în primul rând, în loializarea românilor și, din acest punct de vedere, nu au întâmpinat dificultăți notabile.

În secolul al XVIII-lea, Habsburgii au ales o cale interesantă de legitimare. Au pus în subsidiar rolul de împărați creștini, acordând prioritate originii lor antice în construcția mitului. Această decizie n-a fost deloc întâmplătoare. În procesul de formare a identităților, desfășurat într-un spațiu creștin, istoria popoarelor care constituiau Imperiul a pus accentul pe Antichitate, pe obârșia lor romană. Iată punctul de convergență dintre descendența „romană” a Familiei de Habsburg și cea a românilor. Constituirea comunității moderne și mitul politic au însoțit un proces organic, ușor demonstrabil în cazul nostru. După căderea Constantinopolului, domnitorii români și marea boierime își asumă calitatea de urmași ai împăraților bizantini. Prin urmare, procesul amintit anterior era facilitat de moștenirea bizantină, ortodoxă, cu

<sup>1</sup> Peter Sugar, *East European Nationalism, Politics and Religion*, Ashgate Publishing Company, London, 1999, p. 5.

legitimarea, prin descendență imperială, a domnitorilor români, care a inclus sensurile de *Imperiu* și *Împărat*, în versiunea lor populară<sup>2</sup>.

Etno-simbolismul la românii din Transilvania, opera istorico-lingvistică a corifeilor *Școlii Ardelene* și nu numai a lor au stabilit o legătură organică cu trecutul, cu originea romană care îi înnobila ca națiune. Miturile politice, dinamica naționalismului cultural au inclus afilierea imperială, transmisă prin tradiție, avându-l ca figură centrală pe Împăratul Traian, cuceritor al Daciei. Mitizarea personajului fondator a fost favorizată de dezbaterea istorico-lingvistică în jurul originii limbii și poporului român, cu prelungirea ei pe parcursul veacului al XIX-lea. În Transilvania, memoria colectivă îl asociază pe Împăratul Traian cu Iosif al II-lea, personajul august care nu uita să se refere, de fiecare dată, pe parcursul vizitelor sale în Transilvania, Banat sau Bucovina, la ilustra obârșie a românilor. Aceste afirmații conțin și referiri la un instrument capabil să disemineze informațiile de natură istorică, și anume *educația*.

Asocierea dintre Traian și Iosif al II-lea apare, cu regularitate, în scrierile vremii. De pildă, un versificator îl numește, chiar din momentul urcării sale pe tron, „al doilea Traian”; ceva mai târziu, într-o carte religioasă, se vorbește de „Iosif cel Mare, de neamuri iubit”. Chiar și Gheorghe Șincai, în *Elogia* sa, nu ezita să-l compare cu legendarul împărat roman. Apoi, episcopii Vasile Moga și Ioan Lemeni, urmând exemplul înaintașului lor, Inochentie Micu, îl considerau pe Francisc I „Împăratul romanilor”. În 1852, în discursul său de la Alba Iulia, Alexandru Șterca Șuluțiu îl numește pe tânărul monarh „al doilea Traian”. Pentru înalta figură bisericească, ca de altfel pentru toți românii, împăratul era expresia perpetuării virtuților imperiale autentice. Orice referire la Antichitatea românească pe parcursul secolului al XIX-lea se rezuma, atunci când era vorba despre Traian, la sintagma „Împăratul Împăraților”.

A existat, e drept, și o altă interpretare, potrivnică. Ea venea din partea Mitropolitului Andrei Șaguna care, socotind că prenumele împăratului roman devenise prea familiar în Ardeal, a încercat să-și convingă credincioșii să nu-și mai boteze copiii cu prenumele Traian. Iată cum își justifică el îndemnul, în predica intitulată *Cuvânt de ziua Sfântului Părintelui nostru Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cesareei Capadochiei*:

<sup>2</sup> Dumitru Năstase, *Imperial Claims in the Romanian Principalities from the Fourteenth to the Seventeenth Centuries. New Contributions*, în *The Byzantine Legacy in Eastern Europe*, edited by Lowell Clucas, East European Monographs, Boulder, 1988, pp. 185-224.

„Sunt dintre ai noștri care botează pruncul lor cu numele Traian, care a fost un bărbat vestit pentru vitejiile lui între românii cei vechi și necreștini, uitând că Traian n-a fost creștin, nici n-a făcut ceva bine Bisericii lui Dumnezeu sau creștinătății. Așadar, că fiindcă el nu a fost creștin, drept aceea nici numele lui nu se poate da nimănu dintre creștini”<sup>3</sup>.

Mai mult, folosirea altor patronime din istoria romană a devenit o modă în Transilvania – erau nume care nu puteau fi maghiarizate.

Impactul discursului imperial, îndeosebi cel al Împăratului Iosif al II-lea, referitor la originea romană a fost enorm. Vizitele sale, întâlnirile din spațiul grăniceresc românesc, în cursul cărora făcea astfel de afirmații, apelative, cu salutul *Virtus Romana Rediviva!* (*Virtutea Romană Reînviată!*) etc. – stimulează asocierea, dar și sentimentul colectiv al originii nobile. În plus, mitul originii, afirmat chiar de iluștrii membri ai Casei de Habsburg, se transferă în *sfera politicului* și constituie baza argumentării în favoarea recunoașterii românilor ca națiune.

Imperiul Roman, cel Bizantin și apoi cel Habsburgic reprezintă o filiație extraordinară, care-i îndreptățește pe dascăli, pe preoți să le sugereze conaționalilor lor *mândria de a fi român*. Trecutul le oferă pilde și figuri istorice remarcabile pentru a cultiva devotamentul față de națiune, de patrie, într-o accepție pro-imperială. S-a ajuns până acolo încât Împărații Habsburgi, inclusiv ultimul, Franz Iosif, să fie considerați ca „împărați ai românilor”. Prezența unora dintre ei în comunitățile românești, dialogul cu țărani, preoții, învățătorii sau grănicerii favorizează și întăresc această convingere care se extinde în timp și asupra altor membri ai Familiei Imperiale.

În procesul de constituire a loialismului dinastic, atât Biserica Ortodoxă, cât și cea Greco-Catolică au jucat un rol important. Ambele confesiuni beneficiază și de aportul educației – până la 1867 – în preocuparea de consolidare a relației cu dinasticismul habsburgic. Tot ce se petrecea în Imperiu, de la construirea de școli, biserici sau edificii civile, era prezentat cu frecvență apreciabilă ca opere ale capului încoronat.

<sup>3</sup> Mitropolitul Andrei Șaguna, *Cuvântări bisericești pentru sărbătorile domnești*, ediție îngrijită de Dorel Man, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 25. Am dorit să fac această precizare doar pentru a sublinia cât de adânc, de profund intrase în conștiința populară figura lui Traian, dacă și îndemnul venit de la o astfel de autoritate a fost sortit eșecului.

„Gesturile patriotice” ale suveranului, interpretările din manualele școlare mai favorizează o conexiune importantă: aceea dintre *Patrie* și *Imperiu*. În opinia autorităților imperiale, monarhul era „părintele” patriei, prin urmare îndeplinirea obligațiilor cetățenești, respectul față de lege deveneau acte patriotice. Culmea patriotismului dinastic era jertfa supremă pentru Casa Imperială. Samuil Micu scria:

„Se întâmplă vreme când patria și slobozenia nu se pot ținea de nu-ți vei băga și tu viața în primejdie”.

Tot el îndeamnă la sacrificiul interesului individual în favoarea celui general:

„Adică ca să se ție patria și slobozenia de multe ori trebuie ca binele și folosul tuturor oamenilor să se îpuțineze”<sup>4</sup>.

Un alt aspect care reflectă cu prisosință caracterul dinastic al patriotismului, al loialității este jurământul către împărat rostit de soldați sau de birocratii și preoții din ierarhia superioară. Întrepătrunderea dintre sacru și profan, întâlnită chiar și în vremea Revoluției de la 1848, genera aproape un sentiment religios care marca sensibilitatea celor care-l prestau indiferent de ipostază sau de ocazie. Distincția dintre *patrie*, *neam* și *binele cel de obște al bisericii*, așa cum apare în prefața *Bibliei de la Blaj* (1795), a fost o realitate în mentalul comunității românești din Transilvania.

În campania proimperială, artizanii ei s-au străduit și au reușit să-l identifice pe *Împărat* cu conceptul de *Patrie*. Un rol important în această direcție l-a jucat școala. În manuale, majoritatea compilații alcătuite de oamenii bisericii, s-a mers până acolo încât monarhul era definit astfel:

„Prin *Împărat* aici înțelegem pre tot cel ce stăpânește și domnește ca un cap al norodului și nu este la altul supus, ci el stăpânește”<sup>5</sup>.

Puterea imperială, derivată din titulatura sa, susținută de biserică și școală, a fost în mentalul colectiv singura autoritate în fața căreia erau datori să răspundă, dată fiind și esența ei divină. Manualele școlare includeau și texte de genul:

<sup>4</sup> Samuil Micu, *Scrieri filosofice*, ediție *princeps* după manuscris inedit îngrijită de Ioan Chindriș, Editura Științifică, București, 1966, p. 48.

<sup>5</sup> Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680–1800)*. Societate *reală și mentalități colective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, p. 354.

„Împăratul, cum zice Platon, în cele politicești este un Dumnezeu pământesc”<sup>6</sup>.

Conceptele de *patrie*, *patriotism*, prin intervenția Bisericii, au căpătat și o normă etică. Îndemnul la supunere față de *stăpânul lumii și reprezentantul său pe pământ, împăratul*, a constituit factorul determinant în stabilirea filiației care se fixează în mentalul colectivității românești din Transilvania. Pentru Iosif al II-lea și urmașii săi, „patria mea pe care o iubesc atât de mult” nu era altceva decât Imperiul. Samuil Micu o preia și o transpune într-o viziune simplă, pe înțelesul tuturor. „Patria Imperială” este „pământul în care viețuim”, iar *a iubi patria* înseamnă „a iubi pe Împărat”<sup>7</sup>.

Reunirea cultului creștin, a lui Dumnezeu, cu descendența istorică, discursul „reconstructiv” practicat cu insistență au fost elemente definitorii ale suportului mental al loialității dinastice. Mitul imperial se concretizează în figurile istorice corespunzătoare specificului fiecărei perioade în îndelungata lor prezență pe tron. Avem de-a face, pe rând, cu împăratul – *războinic* (soldat), împăratul – *sfânt*, împăratul – *reformator*, împăratul – *constructor*, împăratul – *părinte al patriei* etc. Școlii i-a revenit misiunea de a cultiva această veritabilă tipologie, iar obiectivul nu a fost greu de realizat. Manualele școlare supervizate și controlate de Viena nu erau altceva decât o prezentare cronologică a lungului șir de împărați și împărătesc. Așa s-a născut mitul „Bunului Împărat” în mijlocul mulțimilor de țărani ardeleni pentru care „răul” venea întotdeauna de la nobilime, niciodată de la împărat.

„Monarhul contractual – scrie Simona Nicoară – reprezenta o voință generală abstractă, dar încarna autoritatea supremă, personifica Statul, tindea spre binele comun și fericirea tuturor fiilor patriei, o promisiune care legitima, de fapt, o politică personală”<sup>8</sup>.

Începând cu Maria Tereza, împărății s-au înscris în această categorie a contractului dintre monarh și supuși, cu excepțiile de rigoare.

„Plutarhul austriac”, cum a fost cunoscut în epocă consilierul și istoricul Joseph Hormayr, care a lăsat posterității o operă impresionantă,

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 355.

<sup>7</sup> Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2002, p. 148.

<sup>8</sup> *Idem*, *O istorie a secularizării. De la cetatea lui Dumnezeu la cetatea oamenilor (sec. XIV–XVIII)*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2005, vol. I, p. 283.

a avut misiunea de a elabora o arhitectură politică chemată să consolideze „patriotismul dinastic”, amenințat de ofensiva naționalismului în primele decenii ale secolului al XIX-lea. La fel ca și predecesorul său, Joseph Freiherr von Sonnenfels, Hormayr a alcătuit o literatură oficială chemată să o suprime pe cea neoficială. A controlat biserica, școala și armata, a lansat o ofensivă având ca temă prioritară fidelitatea față de Împărat. Proiectul său a ținut cont de momentele dificile din viața comunităților, epidemii, calamități naturale, foamete, invazii străine etc. Întregul aparat administrativ imperial avea grijă să pună totul pe seama adversarilor Împăratului, a aristocrației în special. Din anonimul „protector” al satului, țăranul român credea, de fiecare dată, zvonurile puse în circulație și, la rândul său, le răspândea cu ocazia târgurilor, a întâlnirilor de la biserică etc. Un caz semnificativ s-a petrecut în timpul epidemiei de holeră din 1830–1831, când, pentru prevenirea flagelului, s-a trecut la purificarea apei. Zvonul, bine lansat, a fost că, de fapt, „nobilii” otrăvesc sursele de apă pentru a-i ucide pe țărani. Este unul dintre numeroasele evenimente care trebuiau să alimenteze apropierea de Împărat prin amplificarea adversității față de aristocrație.

Acordarea de drepturi Ungariei după 1867 a deteriorat loialismul dinastic. Ideologia imperială – „patriotismul” dinastic – devine tot mai mult, în virtutea unui exercițiu de supraviețuire istorică, un calcul și nu o formă de idealism<sup>9</sup>. Mai mult, dinastia intră într-o fază istorică marcată de pierderea caracterului ei supranațional. În ochii supușilor devenea o expresie a germanismului. Austrianismul de care a început să se facă caz mai cu seamă în timpul și după Revoluția de la 1848–1849, implicat apelul la loialitate față de Austria au dus, inerent, la accentuarea procesului de erodare a patriotismului dinastic. Imperiul devenit Austro-Ungar pierde din aureola universalismului, ceea ce a dus, în final, la alienarea totală a naționalităților. Era expresia elocventă a declinului puterii imperiale. Împăratul nu mai reprezenta Imperiul în totalitatea sa, iar atribuțiile sale erau tot mai limitate. Franz Iosif devine un simbol al unui trecut marcat de numeroase eșecuri.

Loialitatea și patriotismul dinastic au făcut parte integrantă din procesul identitar. Orice argument adus împotriva politicii naționale

<sup>9</sup> Robert John Weston Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy, 1550–1700*, Oxford, 1979, pp. 240 și 307.